

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Capitvlaria Regvm Francorvm

Additae sunt Marculfi monachi & aliorum formulae veteres, & Notae
doctissimorum virorum

Baluze, Etienne

Parisiis, 1677

II. Amalarii Abbatis eclogae de officio Missae.

urn:nbn:de:hbz:466:1-22974

Circubat Iesus omnes civitates, usque omnem infirmitatem.

Missæ votiva. Lectio Esaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus, In die illa differtur munus Domino, usque hereditas mea Israel, dicit Dominus omnipotens.

* Jacobi Pro infirmis. Lectio epistolæ beati * Pauli Apostoli. Fratres, tristatur aliquis vestrum, usque ora pro invicem ut salvemini.

Pro iter agentibus. Lectio libri geneleos. In diebus illis locutus est Abraham dicens, Dominus cæli qui rulit me de domo, usque ipse mittet angelum suum coram te.

In agenda mortuorum. Lectio libri Machabæorum. In diebus illis vir fortissimus Iuda, usque ut à peccatis solvantur.

Item. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Thessalonicenses. Fratres, nolimus vos ignorare de dormientibus, usque itaque consolamini invicem in verbis in Christo Iesu Domino nostro.

Item lectio Esaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus, Orietur in tenebris lux tua, usque quia os Domini locutum est. Evangelium secundum Iohannem cap. xciv. Dixit Martha ad Iesum, usque qui in hunc mundum venisti.

Item evangelium secundum Iohannem cap. xxxix. Dixit Iesus discipulis suis & turbis Iudæorum, Sicut enim pater suscitavit mortuos, usque de morte in vitam.

Item secundum Iohannem cap. lvi. Dixit Iesus turbis Iudæorum, Omne quod dat mihi, usque in novissimo die.

Item secundum Iohannem cap. lxxv. Dixit Iesus discipulis suis & turbis Iudæorum, Ego sum panis vivus, usque in novissimo die.

INCIPIUNT LECTIONES
DEFUNCTORYM.

I. Parce mihi Domine, nihil enim sunt dies mei, usque non subsistam.

II. Tædet animæ meæ vitæ meæ, usque possum erere.

III. Manus tuæ, usque custodivit spiritum meum.

IV. Responde mihi quantas habeo iniquitates, usque vestimentum quod comeditur à tinea.

V. Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, usque donec optata veniat.

VI. Quis mihi hoc tribuat ut in infernum protergas me, usque sed parce peccatis meis.

VII. Spiritus meus attenuabitur, dies mei brevia buntur, usque patientia mea tu es Domine Deus meus.

VIII. Pelle meæ consumptis carnibus, usque sculpantur in filice.

IX. Scio enim quod redemptor meus vivit, usque hæc spes mea in sinu meo.

II.

AMALARII ABBATIS
eclogæ de officio Missæ.

In vetustissimo codice MS. celeberrimi monasterij sancti Galli in Helvetia, ex quo opusculum istud descriptum est, sequetur post Ordinem Romanum qualiter Missa celebratur. In calce enim Ordinis ista leguntur.

EXPLICIT ORDO ECCLESIASTICVS
ROMANÆ ECCLESIE. SEQUENTIA
AMALHERE ABBAS EDIDIT.

Incipiunt eglogæ de Ordine Romano & de quatuor orationibus Episcoporum sive populi in Missa.

Capitula sequentis opusculi prænotamus ut si forte quis ignarus extans de ignobilitate huius operis, adgrediensque illud quasi dignum, ac postea reperiens vile, ne penitentia ductus dicat apud semetipsum vel apud suos astantes: Si cognovissem rusticitatem huius operis, nullatenus in eo laborem oculorum meorum impenderem. Videat modò in capite quæ sequuntur usque in finem. Et si lectionis causa in aliquam naufragiam incurrit, non illi qui ordinavit tantum ingratus existat, sed & sibi, qui cognita ignobilitate, magis eam elegit rimari usque ad calcem.

I. Illud verò intimandum est, quod ea quæ celebramus in officio Missæ ante lectum evangelium respicientia sunt ad primum adventum Domini usque ad illud tempus quando properabat Hierusalem passurus.

II. Introitus verò ad chorum Prophetarum respicit. Et merito hos tangimus hic, quoniam, ut Augustinus ait, Moyses minister fuit veteris testamenti, & Prophetæ minister novi testamenti.

III. Kyrieleison ad eos Prophetas respicit qui circa adventum Domini erant; de quibus erat Zacharias, necnon & filius eius Iohannes.

III. Gloria in excelsis Deo ad cæterum angelorum respicit, qui gaudium nativitatis Domini pastoribus adnuntiaverunt.

V. Prima collecta ad hoc respicit quod Dominus agebat circa duodecimum annum quando ascendit Hierosolymam, & sedebat in templo inter medios Doctorem, & audiebat illos atque interrogabat.

VI. Epistola ad prædicationem Iohannis pertinet.

VII. Responsorium ad benivolentiam Apostolorum, quando vocati à Domino, & secuti sunt.

VIII. Alleluia ad læticiam mentis eorum quam habebant de promissionibus eius, vel de miraculis quæ videbant fieri ab eo sive per nomen eius.

VIII. Evangelium ad suam prædicationem usque ad prædictum tempus.

X. Deinceps verò quod agitur in officio Missæ, ad illud tempus respicit quod est à Dominica,

quando pueri obviaverunt ei usque ad Ascensionem ejus sive Pentecosten.

XI. Oratio verò quam Presbyter dicit à secreta usque Nobis quoque peccatoribus, hanc orationem designat quam Iesus exercebat in monte Oliveti.

XII. Et illud quod postea agitur, illud tempus significat quando Dominus in sepulchro jacuit.

XIII. Et quando panis mittitur in vinum, animam Domini ad corpus redire demonstrat.

XIII. Et quod postea celebratur, significat illas salutationes quas Christus fecit discipulis suis.

XV. Et fractio oblatarum, illam fractionem significat quam duobus Dominus fecit discipulis suis in Emmaus.

De Romano Ordine, & de statione in Ecclesia.

Masculi stant ad australem partem, & femine ad borealem, ut ostendatur per perfectiorem sexum firmiores sanctos semper constitui in majoribus tentationibus actus hujus mundi, & per infirmiore fragiliorumque sexum infirmiores in aptiore loco. Ad hoc etiam pertinet quòd & Iohannes in apocalypsi sua vidit angelum fortem qui posuit pedem suum dextrum super mare, sinistram autem super terram. Fortiora etenim membra in majoribus periculis, altera in competentibus sistuntur.

De introitu Episcopi.

Episcopus à lava ingreditur, & transit ad dexteram. Christi unum corpus nos sumus omnes, ideòque fas est quòd Episcopus intrans Ecclesiam imitetur suum caput Christum ingredientem in mundum. Lavam partem tergit Saluator noster, quia temporalem assumpsit; sed tendebat ad dexteram & docebat id ipsum Ecclesiam facere, quoniam resurrectione carnem quam assumpsit ad dexteram Dei elevavit, & Ecclesiam suam secum fecit confedere in cœlestibus, sicut dicit Paulus Apostolus, quia simul excitavit & simul sedere fecit in cœlestibus. Audi quid dicit Salomon de dextera & lava: *Languido dierum in dextera ejus, & in sinistra illius divitiæ & gloria.* Si longo tempore vivere cupimus, ad dexteram id est ad futuram vitam tendamus, & in sinistra habebimus divitiæ & gloriam, id est, sufficientiam presentis vitæ.

De Diaconibus & ceteris Ministris Episcopi.

Intraunt cum eo non amplius quam septem Diaconi, totidem Subdiaconi, totidem Acolyths cum thuribulis non amplius quam ternis. Sæpe scriptum est & in multis locis apertum quòd septenatio numero universitas Ecclesiæ designatur, quoniam multiplicatis partibus suis facit duodecim, id est ter quatuor duodecim, & quater tria duodecim, & ex duodenario numero Patriarchatum & Apostolorum universa Ecclesia propagatur. Si interrogaveris quare non possint esse in eo ordine sex aut quatuor aut duo, respondebo quia Deus impari numero gaudet. Cur, inquis, Deus gaudet impari numero? Dico, quia impar numerus dividi non potest, & divisionem non vult Deus recipere in Ecclesia sua. Par numerus dividi potest, sicut est sex in tres, & quatuor in duo, & duo in unum. Et unum ideo parum numerum non suscipimus in ordine supradicto, quia divisionem &

schisma non vult Deus recipere in Ecclesia sua. Quamvis tacuissent de septem Diaconibus ab Apostolis ordinatis, ex hiis decreverunt Apostoli vel successores Apostolorum per omnes Ecclesias septem Diaconos, qui sublimiori gradu essent ceteris, & proximi circa aram quasi columnæ altaris adfuerent, septem propter septem viros perfectos, quinque propter quinque libros Moysi, tres propter spem, fidem, & caritatem, unus propter unitatem Ecclesiæ.

De portatione cereorum.

Quot Diaconi sunt, tot candelabra portantur, quia omni Ecclesiæ laboranti & imitanti Christum promittitur gaudium æternæ viæ & lux perpetua, quod manifestè declaratur in apocalypsi Iohannis, dicente Domino negligentibus: *Age pœnitentiam, & prima opera fac. Sin autem, venio tibi, & movebo candelabrum tuum de loco suo, id est, promissæ lucis munere, si pœnitentiam non egeris, te privabo.*

De portatione thuribuli.

Portatur & thuribulum, quod Christi corpus significat, sicut scriptum est in eadem apocalypsi: *Alius angelus venit, & stetit ante altare habens thuribulum aureum.* Quod sic expositum est. In conspectu scilicet apparuit Ecclesiæ, factus ipse thuribulum, ex quo Deus odorem suavitatis accepit, & propitius factus est mundo.

De Episcopo jam presentato altari.

Episcopus veniens ante altare adorat primò sancta, & postea pacem dat Presbyteris & Diaconibus, quia illum imitatur de quo Propheta scripsit: *Multiplicabitur eius imperium, & pacis ejus non erit finis.* Primò Episcopus adorat sancta, quia primò illius misericordia impetenda est à quo pax & concordia & regnum Christi intra nos regnat. Duos sacerdotes osculatur, quia ipse est lapis angularis qui conjunxit duos in unum parietem alteriuscuius venientes, & dedit pacem his qui fuerant longè & his qui propè.

De Gloria Patri & Filio & Spiritui sancto.

Post datam pacem concordat sanctæ Trinitati gloriam, quasi dicat. Gloriam referimus Deo Patri & Filio & Spiritui sancto, quia pacem quam prophetavit per sanctos suos Prophetas nobis in novissimis temporibus dignatus est ostendere. Quando dicit, *Sicut erat.* Diaconi procedunt ad altare & iterum revertuntur ad Episcopum & stant erecti. Hoc significat quòd ideo morti se tradiderunt, subauditur Apostoli, ut Christi corpori adunarentur. In quo versu varietas multiplicationum temporum demonstratur, id est, *sicut erat in principio*, præteritum & nunc præsens & semper futurum & æternum & in secula seculorum longitudo magna. Vnde Origenes: Quoties secula seculorum nominantur, fortasse licet ignotus nobis, tamen à Domino status aliquis terminus indicatur, quasi superiora tria circa tempus referantur, & ista inferiora circa secula fidelium transeuntium. Altare pro testatione nominis Christi *vidi sub altare* per hyperbaton dictum est; non *sub ara vidi occidere, sed qui sub ara fuerunt occisi*, id est, sub testificatione nominis Christi, eorum animas vidi. Quando dicitur prophetæ versus, Episcopus vadit ad altare, & osculatur eum; quia per ora Prophetarum Christus venit

in mundum, & transiit ad passionem.

De statione Diaconorum.

Diaconi primò stant inclinati ante altare cum Episcopo usque sicut erat, quia chorus martyrum sanctorum ante novissimam tribulationem in convalle lachrymarum manet. Postea martyrio coronati erecti stant liberati, & securi jam ab omni persecutione, quorum Deus oculos absterfit ab omnibus lachrymis & ab omni dolore & ab omni esurie; ideòque stant ante Dominum semper.

De statione Episcopi.

Episcopus verò semper stat inclinatus usque ad prophetalem versum; quia Christus non anticipavit tempus quo prænnuntiatus est per ora Prophetarum. Tempore enim quo Propheta prædixerunt venit in mundum ad passionem. Et ideo cum versu prophetali vadit ad altare, quia Christum imitatur, ut ostendat populo omnia que Propheta prædixerant de Christi passione vera esse & in tempore suo consummata; sicut aperte legitur in Prophetia Danielis. *Septuaginta*, inquit, *hebdomada abbreviata sunt super populum tuum &*

Daniel. 9.

super urbem sanctam tuam, ut consummetur pravaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleretur visio & prophetes, & unguatur sanctus sanctorum. Et iterum inferius: *Confirmabit autem pactum multis hebdomadis una, & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium.* Quod dicit adducatur iustitia sempiterna, de Christi adventu dicit. Quod dicit unguatur sanctus sanctorum, de ejus baptismo dicit. Quod dicit confirmabit autem pactum multis hebdomadis una, de Iohannis præconatu & de Christi prædicatione & de vocatione Apostolorum dicit. Quod dicit in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium, de Christi passione & resurrectione dicit. Quod autem dicit septuaginta hebdomadas, id sunt anni solares quadringenti septuaginta quinque. Septem enim anni ponuntur in una hebdomada. Abbreviata ideo dicit quia de quadringentis septuaginta quinque facit quadringentos nonaginta. Aufert embolismos de solaribus annis quadringentis septuaginta quinque, & ponit seorsum hos menses & annos quos facere potest ex embolismis. Embolismi fiunt in tanto numero annorum centum septuaginta quinque: quos oportet parti per duodecim, quia duodecim menses in anno fiunt. Duodecies enim decateffera fiunt centum sexaginta octo, id sunt quatuordecim anni; quos quatuordecim annos debes adicere ad supradictos quadringentos septuaginta quinque, & fiunt quadringenti octuaginta novem. Remanserunt menses de centum septuaginta quinque septem super centum sexaginta octo. Hos septem adde ad quadringentos octuaginta novem annos, & fit inchoatio nonagesimi anni, in quo anno Dominus crucem ascendit. Et ideo dixit Propheta *confirmabit pactum multis hebdomadis una*, quia in ea Iohannes prædicabat, & Apostoli ad fidem convenerunt, & in dimidio hebdomadis occisus est Christus Iesus. Septem menses qui additi sunt ad annos quadringentos octuaginta novem, idem ipse qui se subdidit patri usque ad mortem, de hac expectatione matri intulit dicens: *Quid tibi & mihi est mulier. Nondum venit hora mea.* Epil-

Ibid.

copus statim postquam adoraverit sancta, pergat ad dexteram altaris, & stat rectus versus ad orientem; & Diaconi retro illum unus post unum, plures ad dexteram, pauciores ad sinistram. Episcopus ad dexteram altaris stat, quia Christus regnum prædicabat, in quo totum dextrum est, & nihil sinistrum habet. Stat & rectus, quia venit regere suos in virga ferrea, id est, in inflexibili iustitia. Stat versus ad orientem, quia, ut ipse indicat, non quærebat voluntatem suam facere, sed ejus qui illum misit, sicut scriptum est: *quia descendit de celo, non ut faciat voluntatem suam.* & reliqua. Nunquam retrosum versus, sed semper faciem patris intuetur. Vnde ipse Dominus in evangelio: *Scio unde veni & quo vado.* Sic namque oportet Christum & regnum prædicare celeste & peccata sub pedibus sternere, respicere æterna, & temporalia retro habere. Diaconi retro stant, quia, sicut diximus, bene martyrum choro aptari possunt, qui & ministrantes sunt in sancto altari, & dalmaticis portant quas solebat militaris usus portare. Ipsi Diaconi præcesserunt ad altare, quia in veteri testamento martyres existerunt; & modo retro stant, quia post nativitatem Domini nihil minus martyrio dignè coronantur. Aliqui ex ipsis stant ad dexteram, & alii ad sinistram, quia multi de contemplativa vita martyrio coronati sunt, & multi de activa vita ad coronam martyrii procedunt. De utriusque modis in duobus hominibus contentum exemplum potest poni. Scribens namque Clemens Alexandrinus de Iacobo fratre Iohannis historiam quandam dignam memorie refert. *Eius*, inquit, *qui obtulerat eum iudici ad martyrium, motus etiam ipse confessus est se esse Christianum. Ducti sunt ambo ad supplicium pariter: & cum ducerentur, in via rogavit Iacobum dari sibi remissionem. At ille parumper deliberans, Pax tibi, inquit, & osculatus est eum; & ita ambo simul capite plexi sunt. Iacobus contemplativam vitam ducebat, quia nemo eorum suum aliquid esse dicebat. Socius verò suus nullus dabit quin præsentem vitam duceret, quamvis unam cum illo ad gloriam regni celestis martyrio candidatus intraret. Hi namque qui contemplativam vitam ducunt, vigent majore numero virtutum quam hi qui activam, in quo sufficere possint ad exempla Marthæ & Mariæ, una ministrans activam vitam, altera sedens contemplativam.*

Ioan. 1.

Candelæ primò ab acolythis illuminantur extra Ecclesiam, & per acolythos portantur in Ecclesiam. Primò candelæ præcedunt, & postquam ventum fuerit ad altare, postponuntur, utrumque demonstrant & Doctores Ecclesiæ id est illuminatores exstitisse ante nativitatem Domini & postea. Acolythi namque accensores luminum dicuntur. Portantur manibus, quia quos scientia replent, bonis exemplis erigere nullatenus cessare debent. Eadem candelæ usque ad Kyrie eleyson Acolythorum manibus tenentur, & tunc ponuntur in pavementum, & stant fixo gradu. Sic oportet Doctores ut rident populum nullatenus de manibus relinquunt antequam populus subiectus sciat dicere *Domine miserere mei peccatoris.* Quod est opere dicere, prout doctus sum à didascalo: Miserum me recognosco, & ideo misericordiam Domini implo-

copus statim postquam adoraverit sancta, pergat ad dexteram altaris, & stat rectus versus ad orientem; & Diaconi retro illum unus post unum, plures ad dexteram, pauciores ad sinistram. Episcopus ad dexteram altaris stat, quia Christus regnum prædicabat, in quo totum dextrum est, & nihil sinistrum habet. Stat & rectus, quia venit regere suos in virga ferrea, id est, in inflexibili iustitia. Stat versus ad orientem, quia, ut ipse indicat, non quærebat voluntatem suam facere, sed ejus qui illum misit, sicut scriptum est: *quia descendit de celo, non ut faciat voluntatem suam.* & reliqua. Nunquam retrosum versus, sed semper faciem patris intuetur. Vnde ipse Dominus in evangelio: *Scio unde veni & quo vado.* Sic namque oportet Christum & regnum prædicare celeste & peccata sub pedibus sternere, respicere æterna, & temporalia retro habere. Diaconi retro stant, quia, sicut diximus, bene martyrum choro aptari possunt, qui & ministrantes sunt in sancto altari, & dalmaticis portant quas solebat militaris usus portare. Ipsi Diaconi præcesserunt ad altare, quia in veteri testamento martyres existerunt; & modo retro stant, quia post nativitatem Domini nihil minus martyrio dignè coronantur. Aliqui ex ipsis stant ad dexteram, & alii ad sinistram, quia multi de contemplativa vita martyrio coronati sunt, & multi de activa vita ad coronam martyrii procedunt. De utriusque modis in duobus hominibus contentum exemplum potest poni. Scribens namque Clemens Alexandrinus de Iacobo fratre Iohannis historiam quandam dignam memorie refert. *Eius*, inquit, *qui obtulerat eum iudici ad martyrium, motus etiam ipse confessus est se esse Christianum. Ducti sunt ambo ad supplicium pariter: & cum ducerentur, in via rogavit Iacobum dari sibi remissionem. At ille parumper deliberans, Pax tibi, inquit, & osculatus est eum; & ita ambo simul capite plexi sunt. Iacobus contemplativam vitam ducebat, quia nemo eorum suum aliquid esse dicebat. Socius verò suus nullus dabit quin præsentem vitam duceret, quamvis unam cum illo ad gloriam regni celestis martyrio candidatus intraret. Hi namque qui contemplativam vitam ducunt, vigent majore numero virtutum quam hi qui activam, in quo sufficere possint ad exempla Marthæ & Mariæ, una ministrans activam vitam, altera sedens contemplativam.*

Candelæ primò ab acolythis illuminantur extra Ecclesiam, & per acolythos portantur in Ecclesiam. Primò candelæ præcedunt, & postquam ventum fuerit ad altare, postponuntur, utrumque demonstrant & Doctores Ecclesiæ id est illuminatores exstitisse ante nativitatem Domini & postea. Acolythi namque accensores luminum dicuntur. Portantur manibus, quia quos scientia replent, bonis exemplis erigere nullatenus cessare debent. Eadem candelæ usque ad Kyrie eleyson Acolythorum manibus tenentur, & tunc ponuntur in pavementum, & stant fixo gradu. Sic oportet Doctores ut rident populum nullatenus de manibus relinquunt antequam populus subiectus sciat dicere *Domine miserere mei peccatoris.* Quod est opere dicere, prout doctus sum à didascalo: Miserum me recognosco, & ideo misericordiam Domini implo-

Lucib. lib.
1. c. 9. ex
versioe
Russii.

rare oportet. Sciantque tunc per se in Ecclesia & illuminant Ecclesiam, quoniam fas est ut qui iam doctus est à Doctore doceat Ecclesiam pro vice Doctoris. Quæ similiter, ut diximus, de Diaconibus plura stat à dextris, & pauca à sinistris. De quo idipsum significare velle intelligimus quod superius diximus de Diaconibus. Post primam namque orationem ponuntur candelæ ante altare, non jam altrifecus ut antea, sed mixtim per ordinem unaquæque post alteram usque ad novissimam; quæ sunt quidam qui omnia relinquunt & sese ad vitam contemplativam constringunt. Plerique activam vitam ducunt, & habent curam terrenarum rerum. Tamen quantum possunt elemosinas faciendo, vigiliis exercendo, satagunt properare ad Ecclesiam. Quos utroque nostra Ecclesia mixtim tenet. Et quamvis ideo possit intelligi candelas per ordinem ante altare poni ut expedite possint ministri ad ambonem currere & circa altaria ministrare. Evangelium quod portatur propius Episcopo ostendit quod ipsum est nobis via eundi ad regnum Dei.

De sessione Episcopi.

Quod requiem animarum significet post actam orationem, & quid significet quod Presbyteri cum eo sedent, & de eo quod versus sit ad populum, ostendit datam esse illi potestatem eorum acta scrutari. Episcopus quidem, post primam orationem quam precationem nominamus, sedet versus ad populum, & Presbyteri cum eo. In ipsa verò precatione optationem bonam Ecclesiæ intelligimus, quasi dicat populo: Optavi bonum Ecclesiæ, & ideo sedeo. Et vos quidem, si desiderat requiem possidere animarum, quarite primum regnum Dei & iustitiam ejus, & aeterna necessaria adicientur vobis, & post invenietis requiem. Stare namque est adhuc in certamine posito & orare. Post victoriam verò sedere ac judicare. Sedent & Presbyteri cum eo, quorum ministerium est idipsum enuntiare; de quibus Paulus: *Presbyteri duplici honore habeantur. maximè qui laborant in verbo Dei.* Post primam orationem stat versus ad populum, ut se monstrat populo postquam Domino se manifestavit & sua acta, oravit pro se suisque & pro populo bona precatos est, & laudem Deo retulit habere in ministerium opera populorum suorum examinare quis inter eos dignus habeatur vel quis indignus.

De sede episcopali.

Nam ideo altior locus positus est Episcopis ut ipsi superintendant & tamquam custodiant populum. Nam & Græcè quod dicitur Episcopus, hoc Latine superintensor interpretatur, quia superintendit, quia supervidet. Quomodo enim vinitori altior sit locus ad custodiendam vineam, sic & Episcopis altior locus factus est. Et de isto periculoso loco & alto periculosa ratio redditur, nisi eo corde stemus hic ut humilitate sub pedibus vestris simus & pro vobis oremus.

De epistola.

Christus enim minister fuit, qui dixit: *Non veni ministrari, sed ministrare.* Iohannes nempe subministrat, qui dixit: *Hic erat quem dixi, qui post me venturus est, qui ante me factus est, qui non ascendit ad superiorem gradum, quem solus*

solet ascendere qui evangelium lecturus est, ut ostendat se subministrum esse, quia non est Iohannes dignus solvere corrigiam calciamentorum, cuius verba in eo leguntur. Cantor verò ascendere potest indifferenter. Ascendit superius, quia Christus prælati est Iohanni. Stat in eodem, quia æstimabatur Iohannes. Stat inferius, quia venit ab eo baptizari. Non ascendit superius qui responsum cantat quàm qui lectionem legit, sed stat in eodem loco. Et si ascendit superius, secundum supradictos modos intelligitur. Responsum ideo dicitur eò quod uno cantante ceteri respondeant. Cantavit unus Christus, id est, vocavit Petrum & ceteros Apostolos. Illi responderunt, quia Christum imitati sunt. Et ideo responsum convocationi Apostolorum convenit. Ipse idem solus versus cantat, quia Christus seorsum pernoctans solus orabat, sicut in

Luc. 6.

evangelio: *Ipse autem erat pernoctans in oratione.* Diaconus cum ascendit ad legendum, petit benedictionem ab Episcopo, & accipit evangelium de altari, & procedunt ante eum duo candelabra & duo thuribula sive unum. Illud quidem quid significet dictum est. Diaconus verò stat versus ad meridicum, ad quam partem viri solent confluere. Petit prius benedictionem ab Episcopo. Episcopus dat illi: *Dominus sit in corde tuo & in labiis tuis.* Incensum quod ponitur in thuribulum, orationem designat sanctorum.

Vnde dicit Propheta: *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.* Diaconus dicit: *Dominus vobiscum.* Et populus se vertit ad orientem, orat Deum ut possit dignè intelligere quæ auditurus est, & singuli faciunt signum sanctæ crucis in frontibus eorum, ut per signum sanctæ crucis sint loricati, quatenus nulla phantasia diabolicæ fraudis aditum inveniat introeundi in corda eorum, & auferre possit semen evangelij de animabus eorum. Post hæc baculi deponuntur è manibus. Iudæi namque arundinem in dexteram Iesu dabant, & spineam coronam capiti ejus imposuerunt, & salutabant eum, atque genuaponentes adorabant eum illudentes. Nos verò fugientes consensum eorum, deponamus baculum quem illi exierunt ob superbiam, neque coronam neque aliud operimentum super caput eadem hora tenentes. Si intraverit quis subito eadem hora in Ecclesiam, non salutamus eum, neque genua ponimus ad orationem donec lectum sit evangelium.

Psal. 140.

Aliter baculum possumus intelligere humanum adiutorium. Vnde & Hieremias: *Maledictus homo qui confidit in homine.* & reliqua. Sacerdotes namque in Ecclesia possunt esse baculi nostri, qui pro nobis debent orare, quam orationem pro baculo ponimus. Est aliquoties ut eo baculo utamur, aliquando non. Quando Christum in promptu habemus, non est necesse ullo baculo. Si quando propter peccata nostra discesserit, necesse est querere baculum, id est, orationes sanctorum. Quapropter quando sacerdos orat atque celebrat aliorum Doctorum officia, baculos tenemus in manibus. Et quando ipsius Christi verba nobis loquuntur, baculos non tenemus in manibus, ut ostendatur non difficile esse Christo per se docere posse populum suum. Quoniam ubi in promptu

Hierem. 17.

1. Timoth. 5.

Vide Notas ad Agobardum pag. 87.

Matth. 20.

Christus loquitur, non ibi necesse habemus Petrum neque Paulum neque alium Doctorem; quia ipse est unus magister qui in cælis est.

Cur sit Diaconus in ambone versus ad meridiem.

1. Cor. 6. Diaconus pronuntians verba evangelij ad meridiem stat versus, quoniam illis loquitur de quibus dicebat Paulus: *Sapientiam loquimur inter perfectos.* Quando enim sol ad meridiem vergitur, ferventior solet existere & altior. Significat namque Ecclesiam ferventem animo in amore Dei, elevatam esse in magno culmine virtutum.

Cant. 1. De qua parte sic fatetur in canticis canticorum: *Indica mihi quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubas in meridie.* In eadem parte illum requirit sponsa qua recognoscit illum cubare, in meridie, id est, in eis quorum cor ardens est in dilectione Dei & dilectione proximi, ipsis de quibus loquitur evangelium, qui in corde bono & optimo audientes verbum retinent, & fructum afferunt in patientia. Sanè quando solemus sedere ad lectionem magistrorum, facies magistri nostri amplius intenta in eum qui perfectus potest discere quam in eos qui minus perfecte discunt; non eo quod illi soli optet suam doctrinam, sed quia illos qui tardiores sensum habent vult iterum doceri ab illo qui citius veram rationem invenire potest in doctrina magistri. Non dicimus ita ut hi qui post tergum sunt extorres sint à sancto evangelio, sed ut per Doctores minus eruditi erudiantur.

*Tu qui scandisti culmen sublime minister,
Quanto excelsa petis, tanto moderatior esto.
Quantum prona solo, tantum sit proxima calo
Mens etenim qua celsa petit. Hac ima tenebit.
Inferiorque gradus quo vult descendere surgit.
Latatur serpens inimicus si cadis, alma.
Angelus altitroni si non gaudet quia tu sis.
Pocula celsa jubet tu scandere limen olympi.
De extinctionione cereorum.*

Post lectum evangelium candelæ extinguuntur. Per candelas signantur Doctores Ecclesie. Et quid vult istud quod post evangelium extinguuntur nisi quod nemo Doctorem transcendere potest verba sancti evangelij. Apertè etiam monstratur clauso sancto evangelio extinctam esse doctrinam Doctorem.

De Credo in Deum.

Postquam Christus locus est populo suo, fas est ut dulcius & intentius profiteatur credulitatem suam; sicque convenit populo post evangelium, quia Christi verba audivit, intentionem credulitatis suæ præclaro ore proferre. Christiana religio ut salva maneat corde creditur ad justitiam, oris autem confessio fit in salutem.

De præsentatione corporalis & calicis ad altare.

Post lectum evangelium venit Subdiaconus ferens in brachio sinistro calicem, in quo recipiantur amulæ populorum, & super calicem corporale, quod accipiens Diaconus ponit super altare, similiter calicem post receptas amulas. Dominus Iesus ipse [est Subdiaconus &] Diaconus. Subdiaconus quando aperuit librum & legit. Diaconus quando dixit: *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare.* Ipse ferens calicem & corporale. Nullo cogente venit Hieroso-

lymam, appropinquante hora passionis suæ, habens in sinistro brachio calicem & desuper corporale: quoniam quod passus est temporale fuit, non æternale. Non licet fieri de altero panno corporale nisi de lino. Linteum namque per multas exercitationes venit ad candorem suum. Significat verò ipsam intentionem dominicæ passionis, Calix ipsam passionem, in qua suscepit amulas nostras.

Recapitulatio de passione Domini.

Bis enim narratur in ista scedula de passione Domini, unum quod fit in evangelio, & alterum quod adhuc refert & agit in altari. Cur hoc? Quoniam bis crucifixus est Iesus. Primò linguis Iudæorum, & postea cruce. Inde est quod Marcus hora tertia, id est, linguis Iudæorum; sed sicut alij Evangelistæ narrant, manibus, hora sexta.

De oblatione.

Christus Dominus sacerdos est in æternum secundum ordinem Melchisedech, qui Rex Salem, id est, Rex pacis, obtulit panem & vinum in præfiguratione veri Sacerdotis Christi, qui obtulit Deo Patti verum panem, id est, corpus immaculatum, & vinum, id est, sanguinem suum; in cujus typo hodie sancta Ecclesia panem & vinum offert in consecratione corporis & sanguinis Domini. Et qui dedignantur oblationes offerre, dedignantur, quamvis non viva voce, confiteri se Christi passione non esse redemptos, & eandem passionem memorie suæ mandare, ita tamen se non sit aliqua causa quæ forte ad tempus impediatur. Cum fanonibus offerunt, quoniam legimus in passione Domini sudarium usurpatum esse. Aliter quippe fanones de lino efficiuntur. Et linum multis modis sanctæ scripturæ pro exercitio passionis ponitur. Atque ideo fanonibus putis oblationes tenent ut se ostendant religione sancta & catholica accepisse pro fratribus animam ponere, & non solum animas, sed & puras, ut non sint aliqua hæresi polluta, sed caritate mundata. Unde dicit Apostolus: *Et si tradidero corpus meum ut ardeam, caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Novissimè omnium sacerdotes offerunt & Diaconi, sed solum panem. Solus autem Archidiaconus solet implere oblationes priorum, infundens aquam in calicem & amulam Pontificis, ut ostendatur Christi corpus unum esse, & quod iste fecit pro omnibus fecit, sicut Petrus in evangelio Dominum discipulos interrogantem *Vos quem me esse dicitis*, pro universitate discipulorum solus Petrus respondit: *Tu es Christus filius Dei vivi.* Hoc quod omnes responderunt animo, viva voce solus Petrus protulit. Quod Presbyteri in novissimo loco offerunt, non vacat à mysterio, quando Iohannes in apocalypsi sua vidit similem filio hominis in medio septem candelabrorum, & in eo vidit statum omnis Ecclesie presentis qualis esset. Et cum hoc descripsisset, *Pedes*, inquit, *Apoc. 1.* *ejus similes aurichalco, sicut in camino ardenti.* Pedes ignitos novissimi temporis Ecclesiam dicit, que eminentius est examinanda & probanda pressuris. Presbyteri ministerium est fortem esse in Ecclesia, ut pro se possit orare & pro populo. Et isti, ideo quia fortiores sunt in Ecclesia, novissimè offerunt, ut significent Ecclesiam; quoniam

niam in novissimo tempore erit Antichristus, videlicet multo plures injuria sustinere quam præfente. Sed & si delectat audire cur viri ante feminas offerant, dicitur quia & primitiva Ecclesia in pressura, quando nondum pleniter Christiani erant, plures injurias sustinuerunt quam modo sustineat præfens Ecclesia. Femine in medio offerunt, quia, sicut liquidò patet, silentium est magnum in Ecclesia. Deo enim gratias, Christianitas maxime in istis temporibus viget, præcipue quoniam sublimis potestas Christiana est. Presbyteriorum ministerium est & Diaconorum in altari & circa altare ministrare; ideòque ipsi soli accedunt ad altare, quorum ministerium est circa altare.

Quomodo stent ministri Episcopi, Diaconi & Subdiaconi circa altare hora Missæ.

De ministrantibus hora Missæ.

Eo namque tempore quo Missa celebratur, Diaconi stant retro Episcopo, & Subdiaconi ante faciem ejus. Notum est enim dixisse Christum discipulis suis: *Omnes vos scandalum parietini in me in ista nocte, qui, sicuti Christus prædixit, eadem nocte relicto eo fugerunt. Ac per hoc modò eadem hora secundi ministri altaris recedunt à facie Episcopi, ut significetur ad tempus Apostolos absentes fuisse & tamen retro expectantes, quoniam post passionem illum secuti sunt. Quid est retro stare? Procul dubio sequi anteriorem. Subdiaconi verò post angelicum hymnum stant inclinati usque dum dicitur *Nobis quoque peccatoribus*. Tunc primo se erigunt, & stant in loco ubi antè steterunt; quoniam discipuli & mulieres sequentes erant Dominum usque ad locum crucifixionis, non solum sequentes, sed & plangentes. Conversus autem Iesus dixit: *Filia Hierusalem, nolite flere super me, sed super vos & super filios vestros*. Mulieres flebant quasi pro peccatore; sed ipse Dominus ostendit non super illum debere flere, sed super ipsas quas peccatrices erant. Et quid vis dicere quale ministerium habeant Subdiaconi, quando stant inclinati, si pro suis peccatis non orant & plorant. Per tropologiam Subdiaconi inclinati sunt, quia declinaverunt. Stant erecti per confessionem, & rursus aspiciunt in faciem Pontificis, postquam dicit *Nobis quoque peccatoribus*. Et quomodo poterant discipuli & mulieres claudere oculos suos ut non viderent Dominum in cruce pendentem quem tantum amabant? Subdiaconi in ipso aspectu perseverant usque dum sanone calix circumdatur. Tunc demum recedunt, ut præparent calices in quo corpus Domini honorificè servetur. Audiet quandiu supra die steterint ad crucem, Lucas inquit: *Hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu, & depositum involuit in sindone. Subsecuta autem mulieres que cum ipso venerant de Galilea, viderunt monumentum, & quemadmodum positum erat corpus ejus. Et revertentes paraverunt aromata & unguenta, & sabbato quidem stuerunt*. Mulieres quidem parant aromata & unguenta unde condatur corpus Domini, ne in pulverem redigatur. Subdiaconi quidem, postquam vident calicem circumdatum linteo, vadunt & præparent calices sive sindones mundas in quibus recipiant corpus Domini, ne in terram*

cadat & in pulverem vertatur. Mulieres sabbato stuerunt. Scilicet & Subdiaconi expectant usque dum oratio dominica compleatur & id quod pendet ad hanc orationem. Convenienter quippe sabbatum coaptatur orationi dominicæ, in qua sunt septem petitiones. Etenim per septimam sabbati septiformis spiritus intelligitur. Vel de oratione dominica, quæ sabbato aptatur. Vel silentium sabbati requiem mentis designat, quæ datur per septem dona Spiritus sancti. Et hæc dona nos petimus in oratione dominica, unde ministri Ecclesiæ eadem hora quiescunt. Planè Diaconi inclinati permanent usque dum compleatur oratio dominica. Et Subdiaconi erigunt se cum audiunt *Nobis quoque peccatoribus*; per quos designantur illi quibus Christus dixit *Vos autem sedete in civitate donec induamini virtute ex alto*, scilicet Apostoli. Sed istorum declinatio perseverans eorum perseverantiam in oratione designat ut acciperent promissum Domini. Quibus utique præcepit specialiter expectare promissum Spiritus sancti in Hierusalem usque ad Pentecosten, illi stant inclinati usque dum compleantur septem petitiones orationis dominicæ, & de quibus supra legitur quòd ministrantes ei erant usque ad sepulchrum, & postea præparantes aromata. Illi qui horum typum tenent, recedunt de altari ad ministerium præparandum quando audiunt *Per omnia secula seculorum. Amen*.

Versus.

*Ecce habes hic tumulum Christi quam conspicis aram.
Hinc sursum mente culmina celsa pete.
Linteis mirantur pariter flagrantia precans
Concordes Domino. Hæc tu meditare pie.
Discipuli vultum in terram deposite vestrum.
Hæc vobis monstrant agmina sancta matrum.
Adhæsus humilis nos cum mulieribus omnes
Ante pia facies angelicas jagitur.*

De Te igitur, cur secreto canetur.

Consuetudo namque patrum nostrorum habebat ut qui orationem facerent, laudem Deo referrent. Igitur quod excelsa voce dicimus ante *Te igitur*, ad laudem pertinet creatoris nostri, ut manifestè omnibus demonstraretur qui hanc valent distinguere, ubi & nos Deo gratias referendas esse refertur & angelicam creaturam pronuntiat unamquamque in ministerio apto laudare creatorem suum. Postea namque sequitur *Te igitur*, oratio videlicet specialis sacerdotum, in qua orat & specialiter pro aliquibus, ut facit pro Apostolico, & postea ubi dicit *famulorum famularumque tuarum*, & illico postquam pro propriis orationem fundit, generaliter se convertit pro omnibus orare adjungens *Et omnium circumstantium*, & cetera his similia. In eo videlicet quo ista oratio specialiter ad sacerdotem pertinet, solus sacerdos in eadem intrat, secreto eam decantat. Sequitur magistri sui præcepta qui dicit: *Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum*, Matth. 6. & cetera. Iste namque mos apud nostram Ecclesiam usque hodie manet ut si quis orationem facit, specialiter facit. Hanc ita exaltat voce ut se ipsum ammoneat quid in secreto cordis sui postulare debeat. Neque ab re est quare mos iste apud Christianos teneatur. Proculdubio quia Christus solus orabat. Vnde Matthæus: *Et dimissa turba, ascendit in montem solus orare*.

R R r r

Matth. 16.

Luc. 11.

Luc. 11.

De crucibus In Te igitur.

Cruces in hac oratione senario numero perficiuntur, ut sicut Dei opera perfecta sunt, ita & ejusdem Dei & Domini nostri Iesu Christi corpus perfectum intelligatur. Senarius enim numerus partibus suis computatus perfectus est. Hoc significat quod novissima crux cum oblatione celebratur, quod pro tota Ecclesia venerat is pati cujus corpus passioni succubuit usque ad tactum crucis.

Aliter.

Quinque etiam ordines crucium quæ sunt ante sextum, quando cum oblata tangitur calix, significat quinque ætates mundi ante nativitatem Domini, sextus verò tempus illud quod restat à nativitate Domini usque in finem mundi. Significat enim semel tactus calix oblata semel Dominum ascendisse crucem, ut finem haberet cruciatus qui fiebat per quinque ætates mundi. Per oblatam quæ exaltatur in manu signantur Prophetæ, qui in manibus exaltabant verum panem Christum quando ejus incarnationem aperta voce prophetabant. Unde Esaias: *Ecce, inquit, virgo concipiet & pariet filium.* Cùm ipsam crucem videt Diaconus facere & incipere, calicem exaltare vadit, & tenet calicem simul cum Episcopo exaltatum usque dum dicit *Per omnia secula seculorum,* & postea ponit calicem in altare, & involvit eum sudario. Nempe Ioseph, accepto corpore Iesu, involvit illud in sindone munda, & posuit illud in monumento suo. Hunc præsentem Diaconum propter conveniens ministerium in typo ponimus Ioseph, sive generaliter in typo eorum qui casto corde mysteria Christi suscipiunt. Diaconus siquidem qui tenet calicem exaltatum cum Pontifice, ponit illum in altare, quia Ioseph deposuit de cruce corpus dominicum, & posuit in monumentum. Diaconus, sicut diximus, involvit cum sudario calicem, quoniam Ioseph involvit in sindone munda. In ipso altari, id est, in sepulchro, corporale jacet. Per quod intelligitur ipsum linteam majus quo totum corpus Domini tegebatur in sepulchro. Et per illud quod aliquam partem calicis tegit sudarium, intelligimus quod aliquam partem capitis Domini tegebatur & aliquam non tegebatur, sicut mos Judæis est facere, & remanet in altari, id est, in sepulchro. Hoc opus usque dum tria capitula compleantur, id est, prologus de oratione sequenti, *Pater noster,* & *Libera nos quasumus Domine.* Etenim tres dies in sepulchro Dominus quievit. Postea namque commixtum corpus Domini cum vino, simulque pace adnuntiata, aufertur dominicum corpus de altari, quoniam in tertia die anima quæ descendit ad inferna ut liberaret justos, corporis vivificaret membra, rediit ad corpus, & non est amplius inventum dominicum corpus in sepulchro. Et ideo quoniam totus homo surrexit simul, fas est ut illico cum oblatione calix Domini aufertur de altari.

De nominibus quatuor orationum Episcoporum sive populi in Missa.

Prima oratio, aliquando oratio dicitur, aliquando collecta. Manifestum est quod ideo oratio dicitur quia precantur bona pro populo. Collecta verò, quia populus inchoatur colligere in

unum. Libeat fraternitatem tuam mihi, frater carissime, uti auctoritate sancti Augustini in hoc opusculo. Illud officium namque in quatuor species dividit, id est, in preces, in orationes, *S. August. cp. 19.* in postulationes, in gratiarum actiones, ita commemorans. Quicquid agitur in officio Missæ, antequam oblata ponantur in altari, precatio nominatur. Et hanc distantiam facit inter precationem & deprecationem & imprecationem quod precatio fit quando bona optat populo, deprecatio quando orat ut devitet malum & desinat à peccatis, imprecatio quando mala optat, id est, maledicit. Prima verò oratio quam dicit Episcopus precatio nominatur, id est, optatio bona pro populo. Diximus namque quod introitus foret ad officium Prophetarum, quoniam per ota Prophetarum Christus intravit in mundum, & non solum intravit, sed & carnem assumpsit, & homo factus est, dicens originem secundum carnem de sanctis Patriarchis, quorum unus valde optat & commendat expectationem ejus populo ejus dicens: *Non auferetur sceptrum de Juda & dux Gen. 49. defemore ejus donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.* Et iterum: *Salutare Ibid. tuum expellabo. Domine.* Itemque: *Obsecro, Exod. 4. inquit, Domine, mitte quem miseris es.* Hoc bonum optat sancta Maria virgo. Dei genitrix, quando angelo respondit: *Fiat mihi, ecce ancilla Domini, secundum verbum tuum, ut ipse pro- Luca. cedat ex meo virginali utero qui salvet populum suum à peccatis eorum.*

De secreta.

Secreta dicitur eò quod secretam orationem dat Episcopus super oblationem, ut Deus velit respicere super oblationem propositam & deputare eam futuræ consecrationi. Notum est enim ideo secretam orationem facere super oblationem ut possit ex ea fieri corpus Christi.

De fractione oblatarum.

Fraçtio oblatarum illam fractionem significat quam Dominus duobus fecit in Emaus. Quia de re solent aliqui Episcoporum, quando invicem communicant, tres porciones facere de una oblata in typo horum trium, id est, Christi & Cleopæ & ut dicunt, Lucæ. Sicut enim multæ Ecclesiæ sunt per universum orbem terrarum propter diversa loca, & tamen una sancta est catholica propter unam fidem, sic & multæ oblate propter vota offerentium unus panis est propter unitatem corporis Christi. Si enim requiris quare non integra oblata ponatur in calicem, cùm consistat integrum corpus Domini resurrectisse, partim resurrecturum, partim jam vivit, ut ultra non moriatur, partim mortale est, & tamen in celo. Unde dicit Apostolus: *Nostra autem conversatio Philipp. in celo est.*

De pace adnuntiata antequam commiscetur corpus & sanguis Domini.

Duobus enim modis potest accipi pax dicta ab Episcopo sive Presbytero antequam corpus Domini mittatur in sanguinem. Scilicet & illa pax per istam intelligi potest quæ justis eodem tempore data est, quando anima Christi descendit ad infernum, & eruit inde omnes fideles, & absterfit Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, ut amplius eis non fit dolor neque luctus, sed in pace

Dei, qua angeli pacati sunt cum eo ut vivant in æternum. Vel certe ea pax per istam intelligi potest quæ data est Christi corpori quando anima ad illud rediit; ut sicut neque anima unquam turbata est pro sua morte, ita nec corpus ultra turbetur de sua mutatione; sed ea pace fruuntur utraque ut semper gaudeant de æterna immortalitate. Non enim ab re est si per tactum quo tanguntur labia calicis eodem tempore scripturam illam accipiamus, *Et insufflavit in faciem ejus spiraculum vite*, ut eo membro restauratio vite legatur cui primò ut viveret legitur data. Sanè & illud rationi congruit ut quatuor sensus sunt in capite, per quatuor partes labia calicis tangantur, sive quia per quatuor partes mundi Christi resurrectio speratur.

Gen. 2. *Et insufflavit in faciem ejus spiraculum vite*, ut eo membro restauratio vite legatur cui primò ut viveret legitur data. Sanè & illud rationi congruit ut quatuor sensus sunt in capite, per quatuor partes labia calicis tangantur, sive quia per quatuor partes mundi Christi resurrectio speratur.

Ezech. 37. *Inde scriptum est: A quatuor ventis veni, & insufflavi super interfectos istos, & reviviscant. Sicut enim postquam pueri clamaverunt O sanna benedictus qui venit, gentiles quidam, qui nondum erant Dei, querebant per Philippum, qui erat os lampadis, videre Iesum, in quo significatum est gentiles futuros corpus Domini per fidem, ita & iste panis quando primùm ponitur in altari, datur intelligi futurum de eo fieri corpus Domini.*

Ioan. 11. *Audiamus quid de jam commemoratis gentilibus respondeat Dominus: Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet. In quo profectò ostenditur, nisi ipse moriatur, gentilitatem non fieri corpus suum. Sic sanè & panis parus corpus suum antea fieri non poterat nisi ad memoriam reduceretur sacerdotis sacramentum passionis Domini, & crucis signaculum super eo celebraretur.*

Item de secreta.

Christus solitudinem quæsit in oratione. Quanto magis nos oportet querere, qui undique circumdamur tumultibus vitiiorum & consuetudine seculari. Vitale namque est omnem orationem specialem sacerdotum secretam esse, ut non cogitemus quomodo placeat vox & compositio oris populo terreno, sed tantummodo cogitemus qualiter mens soli Deo concordet, quem orat. Ab illo loco ubi secretam dicit Episcopus usque ad *Agnus Dei*, totum illud vocat Augustinus orationes.

De præfatione.

Præfatio namque dicitur quasi prælocutio. Hæc namque oratio quæ præfatio dicitur, prælocutio est totius sequentis orationis quæ inchoatur, *Te igitur* pervenit usque ad *Agnus Dei*. Hanc consuetudinem hæc oratio tenet quam habuit oratio patrum nostrorum, qui solebant laudes Domino referre in oratione. Ita namque Daniel oravit: *Domine Deus noster, qui eduxisti populum tuum de terra Ægypti in manu forti, & fecisti tibi nomen secundum diem hanc. Et paulò post: Avertatur obsecro ira tua & furor tuus à civitate tua &c.* Primò namque laudavit Dominum in eo quòd eduxerit populum suum de servitute gravi. Et postea deprecatus est de præsentis tribulatione.

De benedictione post communionem.

Post communionem hanc orationem Augustinus postulationem vocat. Post communionem namque dicit quia postquam populus communicat hæc sequitur. Super populum verò, quia tunc Tom. II.

benedicitur populus ut nostro sancto conveniant evangelio. Post orationem & communicationem benedictio sequitur, quoniam postquam Christus in cruce oravit & coram discipulis manducavit & reliquias eis dedit, elevatis manibus suis benedixit eos; & factum est cum benediceret eos, recessit ab eis, & ferebatur in cælum. Nostra quippe benedictio postulatio est apud Dominum ut benedicere dignetur. Episcopus namque data benedictione revertitur ad propria. Postea adnuntiat Diaconus, *Ite Missa est*. In angelorum typo loquitur populo, qui dixerunt Apostolis: *Hic Iesus, qui assumptus est à vobis in cælum.* A c. 1. & reliqua. Quid est namque *Ite Missa est*, frater mi, nisi *Ite cum pace ad domos vestras*. Legata est pro vobis oratio ad Dominum, & per angelos, qui nuntii dicuntur, allata est in conspectum divinæ majestatis. Populus respondit: *Deo gratias*. Hanc responsonem Augustinus vocat gratiarum actiones. Hoc agit sancta Ecclesia more apostolico, qui erant adorantes Iesum, & regressi sunt Hierosolymam cum gaudio magno. Audi qualiter Apostoli Deo gratias referant, & erant semper in templo laudantes & benedicentes Deum qui vivit & regnat in secula seculorum Amen.

Qualiter quedam orationes & cruces in Te igitur agenda sunt.

Te igitur, clemensissime Pater, per Iesum Christum filium tuum Dominum nostrum supplices rogamus & petimus uti accepta habeas & benedicas. Hic signat oblationem & calicem tribus vicibus, non tamen sub una cruce, sed separatim singulis singulas faciens cruces. *Hæc tibi dona, hæc tibi munera, hæc tibi sancta sacrificia inlibata. In primis qua tibi offerimus pro Ecclesia tua sancta catholica, quam pacificare, custodire, adunare, & regere digneris toto orbe terrarum, unà cum famulo tuo Papa nostro illo. Memento Domine famulorum famularumque tuarum illorum & illarum* (Hic nomina vivorum memorentur, si volueris, sed non dominica die, nisi ceteris diebus) *& omnium circum adstantium quarum tibi fides cognita est & nota devotio, qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis pro se suisque omnibus, pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis atque incolumitatis sue, tibi que reddunt vota sua æterno Deo vivo & vero. Communicantes & memoriam venerantes in primis gloriosa semper virginis Mariae genitricis Dei & Domini nostri Iesu Christi, sed & beatorum Apostolorum ac martyrum tuorum Petri, Pauli, Andreae, Iacobi, Iohannis, Thome, Iacobi, Philippi, Bartholomæi, Matthæi, Simonis, & Tathæi, Lini, Cleti, Clementis, Sixti, Cornelii, Cypriani, Laurentii, Chrysgoni, Iohannis & Pauli, Cosma & Damiani.* Si fuerit natale sanctorum, hic dicat: *sed & diem natalitij beati illius vel beatorum illorum celebrantes, & omnium sanctorum tuorum, quorum meritis precibusque concedas ut in omnibus professionis tue muniamur auxilio per Christum Dominum nostrum.* Hic inclinat se usque ad altare, dicens: *Hanc igitur oblationem servitutis nostræ, sed & cuncta familiae tue quaesumus Domine ut placatus accipias, disisque nostros in tua pace disponas, atque ab æterna damnatione nos eripi & in*

electorum tuorum iubeas græge numerari per Christum Dominum nostrum. Hic erigit se sursum, solam oblatam hic benedicit. *Quam oblationem tu Deus in omnibus quasumus benedictam ꝛ, adscriptam ꝛ, ratam ꝛ, rationabilem, acceptabilemque facere dignare.* (Hic ambos signat, id est, oblationem & calicem) *ut nobis corpus ꝛ & sanguis ꝛ fiat dilectissimi filij tui Domini nostri Iesu Christi. Qui pridie quam pateretur accepit panem in sanctis ac venerabilibus manibus suis, elevatis oculis in cælum ad te Deum patrem suum omnipotentem, tibi gratias agens, benedixit ꝛ, fregit, dedit discipulis suis, dicens: Accipite & manducate ex hoc omnes. Hoc est enim corpus meum. Simili modo postea quam conatum est, accipiens & hunc præclarum calicem in sanctis ac venerabilibus manibus suis, item tibi gratias agens, benedixit ꝛ, dedit discipulis suis dicens: Accipite & bibite ex hoc omnes. Hic est enim calix sanguinis mei novi & æterni testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Hac quotienscumque feceritis, in mei memoriam facietis. Unde & memores Domine nos tui servi, sed & plebs tua sancta, Christi filij tui Domini Dei nostri, tam beata passionis, nec non & ab inferis resurrectionis, sed & in cælos gloriosa ascensionis, offerimus præclara mysteria tua de tuis donis ac datis (Hic quatuor vicibus solam oblationem signat, & in quinta vice super calicem solum crucem faciens) *hostiam ꝛ puram, hostiam ꝛ sanctam, hostiam ꝛ immaculatam, panem ꝛ sanctum vite æternæ, & calicem ꝛ salutis perpetuæ. Supra qua propitio ac sereno vultu respicere digneris & accepta habere sicuti accepta habere dignatus es munera pueri tui iusti Abel, & sacrificium Patriarchæ nostri Abrahamæ, & quod tibi obtulit summus sacerdos tuus Melchisedech, sanctum sacrificium, immaculatam hostiam.* Hic inclinat se iterum iuxta altare, dicens: *Supplices te rogamus omnipotens Deus. Hic orat apud se quod voluerit. Deinde dicit: Iube hæc perferri per manus angelij tui in sublime altare tuum in conspectu divinæ majestatis tuæ. Hic se erigit, hæc verba dicens: ut quotquot ex hac altaris participatione sacrosanctum filij tui corpus & sanguinem sumpserimus, omni benedictione cælesti & gratia repleamur per Christum Dominum nostrum. Hic orationes duæ dicuntur, una super* dyptitios, altera post lectionem nominum. & hoc cottidianis vel in agendis tantummodo diebus. Memento etiam Domine & eorum nominum qui nos præcesserunt cum signo fidei & dormiunt in somno pacis, & recitantur. Deinde postquam recitata fuerint, dicit: *Ipsis Domine & omnibus in Christo quiescentibus locum refrigerij, lucis, & pacis ut indulgeas deprecamur per Christum Dominum nostrum. Nobis quoque peccatoribus famulis tuis de multitudine miserationum tuarum sperantibus partem aliquam & societatem donare digneris cum tuis sanctis Apostolis & martyribus, cum Iohanne, Stephano, Matthea, Barnaba, Ignatio, Alexandro, Marcelino, Petro, Felicitate, Perpetua, Agathe, Lucia, Agne, Cecilia, Anastasia, & cum omnibus sanctis tuis, intra quorum nos consortium non estimator meriti, sed venia quasumus largitor admittit per Christi-***

* f. dyptitios
cha

stam Dominum nostrum. Hic Archidiaconus erigens se venit, & involvens calicem mappula, levat illum contra Dominum Papam. *Per quem hæc omnia Domine semper bona creas.* Hic ambo signat, id est, oblationem & calicem, tribus vicibus, singulis singulas faciens cruces, *sanctificas ꝛ, vivificas ꝛ, benedicas ꝛ, & præstas nobis.* Hic levat Dominus Papa oblationes duas usque ad oram calicis; & tangens eum de oblationibus, tenente illum Archidiacono. *Per ipsum & cum ipso & in ipso est tibi Deo Patri omnipotenti in unitate Spiritus sancti omnis honor & gloria.* Tunc dicit in altum: *Per omnia secula seculorum, Respondent: Amen.* Tunc reponit oblationes in altare, & dicit in altum. *Oremus. Deinde dicit: Præceptis salutaribus moniti, & divina institutione formati, audemus dicere. Pater noster qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum, adveniat, usque libera nos à malo.* Tunc dicit Dominus Papa, interveniente nullo sono, hæc orationem: *Libera nos quasumus Domine ab omnibus malis præteritis, presentibus, & futuris, & intercedente beata & gloriosa semper virgine Dei genitrice Maria & sanctis Apostolis tuis Petro & Paulo atque Andrea, & sancto Stephano protomartyre tuo, & beatis confessoribus tuis Hilario, Martino, atque Benedicto.* (Hic nominat quales voluerit sanctos vel quantos commemorat) *cum omnibus sanctis, da propitius pacem in diebus nostris, ut ope misericordie tue adjuti, & à peccato simus semper liberi, & ab omni perturbatione securi per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum.* Deinde dicit: *Pax Domini nostri Iesu Christi sit semper vobiscum.* Respondent, & cum spiritu tuo. Deinde dat pacem vel patenam. Et sic populus dat sibi pacem. Dum verò Dominus Papa dicit *Pax Domini sit semper vobiscum*, non mittit partem sanctam in calicem, sicut ceteris sacerdotibus mos est dum confringunt & *Agnus Dei* dicunt. Et expleta confractione communicat Dominus Apostolicus, partem sibi mordet, & reliquam in calicem mittit, faciens crucem de ea tribus vicibus super calicem nihil dicens; & sic confirmat de calice, tenente calicem Archidiacono. Quando verò Dominus Apostolicus descendit ab altari, incipit communicare populus. Dicitur antiphona ad communionem; & expleta communionem & antiphona, tum surgit Dominus Papa, & veniens ad altare salutat altiùs, dicens: *Dominus vobiscum.* Respondent, & cum spiritu tuo. Deinde dat orationem: *Quod ore sumpserimus Domine, mente capiamus, & de munere temporali fiat nobis remedium sempiternum per Dominum nostrum Iesum Christum.*

III.

De exordio vel interpretatione ac officio Episcoporum, seu qualiter ordinantur.

Episcoporum ordo Aaron auctore adolevit in seculo. Initium quidem sacerdotij ipse fuit; licet Abel, Noë, & Melchisedech priores obtulerant sacrificium, & post hoc Abraham, Isaac, & Iacob, seu Iob. Sed isti spontanea vo-

Ex vet. codice bibliothecæ Tellicianæ.